

Egyetlen konklúzióra szeretném csupán felhívni a figyelmet. Marxista pedagógia tudományunk fejlesztése és oktatási rendszerünk korszerűsítése terén előttünk álló feladatokat nem lehet hatékonyan előbbre vinni, ha nem erősítjük lényegesen komparatiztikai munkánkat. A pedagógiai munka, az ismeretek fejlődése, a tudományok oktatása számos nemzeti eleme, hagyománya és sajátossága mellett a neveléstudomány, az oktatás fejlesztése, a kultúra tartalmának gazdagodása döntően közös internacionális általánosítás eredménye. Saját munkánk sikeresebbé tételében is egyik legfontosabb feladatunk és módszerünk a legfejlettebb nemzetközi eredményekkel való lépéstartás, azok alkotó hasznosítása, adaptálása. A marxista—leninista pedagógia klasszikus hagyományait követve ma is időszzerű nemcsak saját tapasztalatainkból és következtetéseinkből tanulni, de élénken figyelemmel kísérni mindazt, ami a világban új születik, azt kritikusan magunkévá tenni és felhasználni saját gyakorlatunk tökéletesítésére.

SZÉCHY ÉVA

Felhasznált irodalom:

P. Woodring: Introduction to American Education. New-York, 1965.; *E. E. Bayles* and *B. L. Hood*: Growth of American Educational Thought and Practice. New-York, 1966.; *D. B. Tyack*: Turning Points in American Educational History. Waltham, 1967.; An Introduction to Education. New-York, 1972.; Progress of Education in the United States of America 1970—71, 1971/1972. U. S. Government Printing Office Washington, 1973.; A Compilation of Education Laws. U. S. Congress, Committee on Education and Labor. Washington, 1974.; *D. Arnstine*: Philosophy of Education. New-York, 1967.; *F. B. Rosen*: Philosophic Systems and Education. Columbus, Ohio- 1968.; *J. B. Conant*: The American High School Today. (1959). Slums and Suburbs. (1961). Shaping Educational Policy. (1964). The Education of American Teachers. (1969). The Comprehensive High School. (1967). New-York.; Education in the Twenty-First Century. Illinois, 1969.; *J. Bruner*: Toward a Theory of Instruction. (1966). The Relevance of Education (1971). Cambridge, Massachusetts.; Psychology and Educational Practice. Chicago, 1971.; *R. G. Corvin*: Sociology of Education. New-York, 1965.; *B. F. Skinner*: Beyond Freedom and Dignity. New-York, 1971.; *M. Mead*: Teaching. Essays and Readings. Boston, 1969.; *Th. Brameld*: The Climatic Decade: Mandate to Education. New-York, 1970.; *Ch. E. Silberman*: Crisis in the Classroom. New-York, 1971.; *M. B. Katz*: Class, Bureucracy and Schools: The Illusion of Educational Change in America. New-York, 1971.; *I. Illich*: Deschooling Society. New-York, 1972.; *P. Goodman*: Growing up Absurd. New-York, 1970.; Alternative Futures in American Education. Washington. U. S. Government Printing Office. 1972.; *E. Weber*: Early Childhood Education: Perspectives on Change. Washington, 1970.; *R. Warner*: Elementary School Teaching Practices. Washington, 1968.; *J. D. Crambs*: Modern Methods in Secondary Education. New-York, 1970.; *P. F. Oliva*. The Secondary School Today. New-York, 1972.; Priorities for Action: Final Report of the Carnegie Commission on Higher Education. New-York. 1973.; *J. A. Perkins*: The University, as an Organization. New-York, 1973.; The Second Newman Report: National Policy and Higher Education. Cambridge, Massachusetts and London, 1974.; Vocational Education Today and Tomorrow. Madison. 1971.; *Ch. Jencks*: Inequality: A Reassessment of the Effects of Family and Schooling in America. New-York, 1972.;

SZÜLŐI FELÜGYELET, HÁZI FEGYELEM, TESTI FENYÍTÉS — JOGI SZEMMEL

Vajon a szülőnek a kötelező szülői felügyelet címén van-e joga engedetlen, tiszteletlen gyermekével szemben a testi fenyítés eszközához folyamodnia?

Mielőtt e kérdés jogi vonatkozásait összefoglalnánk, szeretnénk hangsúlyozni azt a tényt, hogy a házasság és az azon alapuló család — amely szerte a világon ma is a társadalom alapsejtje — nem elsősorban jogi intézmény, jogi kate-

gória, hanem sokkal inkább erkölcsi intézmény, etikai kategória. A házasságra és a családra nem a jogviszonyok, hanem az erkölcsi viszonyok a jellemzőek. Ha a család nem volna a társadalom alapsejtje s ha a házasság nem volna a család alapja, és ha a házasságnak és a családnak nem volna döntő szerepe a társadalom életében, „a házasság — MARX szerint — éppoly kevésbé alkotná a törvényhozás tárgyát, mint pl. a barátság”. Ezzel kapcsolatban szem előtt kell tartanunk, hogy a jogi normák csak ott és annyiban alkalmazhatók, ahol és amennyiben ellenőrizhető, hogy az emberek magatartása megfelel-e, ill. mennyiben felel meg az előírt követelményeknek, azaz ahol az előírt, a kívánt emberi magatartás szükség esetén állami intézkedésekkel is kikényszeríthető.

A családi viszonyok olyan természetűek, hogy azokban a személyi viszonyok a döntőek, a vagyoni viszonyok csupán ezeknek függvényei. Az ellenőrzés lehetősége teljes egészében megvan a családi vagyoni viszonyok tekintetében, de a személyi viszonyok esetében lényegesen korlátozottabbak a jogi szabályozás lehetőségei. A személyi viszonyok ugyanis jelentős mértékben összefüggenek az egyén belső érzelmevilágával, ami nem vonható közvetlen külsőleges ellenőrzés alá. Ebből következik, hogy a család tagjainak kölcsönös személyi viszonyait szabályozó jogi normák e viszonyoknak nem minden vonatkozásait érintik. Az állami beavatkozás egyébként is szükségtelen ott, ahol a kívánt hatás sokkal sikeresebben érhető el normatív, jogi szabályozás nélkül, szabad egyetértés és egyéni belátás alapján.

Szülői felügyelet — gyermeki engedelmesség

Ezek után lássuk a szülői felügyeletre vonatkozó legfontosabb jogi rendelkezéseket. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló törvény szerint „A szülői felügyelet körében a szülők kötelessége, hogy a gyermeket gondozzák, neveljék, testi és szellemi fejlődésében elősegítsék. Arra kell törekedniük, hogy a gyermek egészséges, művelt, erkölcsös, népéhez hű, hazáját szerető, a szocializmus építésében hasznos munkával közreműködő emberré váljék. Joguk és kötelességük mindent megtenni, ami e célok elérése érdekében szükséges és tartózkodniuk kell mindentől, ami azok elérését akadályozza vagy megnehezíti.”

Ahhoz, hogy a szülő a szülői felügyelettel együttjáró jogait és kötelességeit gyakorolhassa, a gyermektől meghatározott magatartást követelhet.

E tekintetben az előbb említett családjogi törvény akként rendelkezik, hogy „a gyermek köteles szülei iránt tisztelettel viselkedni, nekik engedelmeskedni és fáradozásaik eredményességét tőle telhetően elősegíteni.” A gyermek köteles tehát a szülő intézkedésének magát alávetni, annak megfelelően cselekedni. A szülői felügyelet körébe tartozó jogok gyakorlása azonban nem jelent a szülő részére korlátlan jogosultságot. A szocialista családjog a szülő és a gyermek kapcsolatában a hatalmi jelleget — a fölé- és alárendeltséget — kiküszöböli és a mellérendeltségnek szerez érvényt azzal, hogy a szülői jogokkal szemben olyan általános kötelezettséget állít, amely szerint „a szülői felügyeletet a kiskorú gyermek érdekeinek megfelelően kell gyakorolni.”

Ahhoz, hogy megfelelően alkalmazni tudjuk a családjogi törvénynek ezt a rendelkezését, részletesen meg kell határoznunk a gyermek „érékének” fogalmát. A törvény hivatalos magyarázó szerint ennek meghatározásához általában a családjogi törvényben kifejtett elvekből, különösen a már idézett követelményekből kell kiindulni. A gyermek érdeke — legáltalánosabban szólva — testi, szellemi és erkölcsi fejlődésének biztosítása, valamint személyi és vagyoni jogainak és jogos érdekeinek biztosítása. A kiskorú gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlődése a felnövő gyermek „emberré”-válásának folyamatát jelenti, amelynek végső eredményében

arra kell irányulnia, hogy a gyermek egészséges, művelt, erkölcsös, népéhez hű, hazáját szerető, a szocializmus építésében hasznos munkával közreműködő emberré váljék. E folyamat zavartalan hatású kibontakozásának biztosítása jelenti a kiskorú gyermek elsőrendű érdekét. Minden testi, szellemi és erkölcsi behatás, amely a gyermek fejlődését megállíthatja, lassíthatja vagy azt visszafeljeszteni alkalmas (retardáció), a kiskorú gyermek érdekével ellentétes.¹

A szülőnek jogi eszköz — gyermekével szemben — nem áll rendelkezésre, hogy a gyermek törvényes kötelezettségét kikényszerítse: a szülőnek a gyermek ilyen magatartását elsősorban a nevelés eszközével kell biztosítani. Ezzel kapcsolatban álljon itt egy idézet a Legfelsőbb Bíróság XXI. számú polgári elvi döntéséből: „A szülőknek közös kötelessége, hogy a gyermek testi és erkölcsi jólétén, egészséges fejlődésén munkálkodjanak, a szeretet gyöngéd megnyilvánulásaival, de ha indokolt, kellő szigorral és mindenekelőtt példamutató életmódjukkal alakítsák a jövő emberének jellemét, fejlesszék erkölcsi tulajdonságait.”

Házi fegyelem

A korábbi magyar jog ezzel ellentétes felfogást vallott. A gyámságról és gondnokságról szóló 1877. évi törvény szerint a kiskorúak a szülők és a gyám iránt tartozó engedelmességre mindaddig, míg eltartásukról önmaguk nem gondoskodnak, vagy atyjukkal, illetőleg gyámjukkal házi közösségben élnek, „házi fegyelem” útján szoríthatók, mely azonban csak a kiskorú egészségére ártalmatlan módon volt gyakorolható. Hogy a házi fegyelemre jogosult e jog gyakorlásában meddig mehetett el, azt a büntettekéről és vétségekről szóló 1878. évi Büntetőtörvénykönyv annak kimondásával állapította meg, hogy a „házi fegyelem” gyakorlásában elkövetett könnyű testi sértés miatt büntetésnek nem volt helye.

Házi fegyelemnek hívták azt a jogot, amelyet a család, a háztartás, az üzlet rendje és egyzersmind a fegyelmezett érdekében az atya és anya vagy gyám a szülői vagy gyámi hatalom alatt álló gyermek felett, a gazda „cselédje” felett, az iparos és kereskedő tanonca felett gyakorolt. A régi Büntetőtörvénykönyvnek ez a rendelkezése határozott visszaesés volt azzal az 1871-es törvénnyel szemben, amely a testi büntetést minden vonatkozásban eltörölte. Ez a törvény a „testi fenyíték”-re mint „fegyelmi büntetés”-re is kiterjedt.

A régi Büntetőtörvénykönyv azzal, hogy a házi fegyelem gyakorlásában elkövetett könnyű testi sértés jogtalanságát kizárta, tág teret nyitott a házi fegyelem alatt álló személyekkel szemben elkövetett kegyetlenkedésnek. Ami a szülő és a gyám házi fegyelmi jogát illeti, nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy már a nyolc napnál rövidebb idő alatt gyógyuló sérülés vagy egészségkárosítás előidézése is rendkívül súlyos mértékű és felettebb durva ütlegetést tétel fel. Ilyen körülmények között a régi Büntetőtörvénykönyv értelmében büntetlenséget élvezett az olyan fokú bántalmazás, amelynek a neveléshez vajmi kevés a köze és amely egyes, magukról megfeledkezett szülők és gyámok féktelen indulatainak a megnyilatkozása volt. Testi sértés jellegével bíró, ilyen eredményt előidéző bántalmazásra a valóban nevelő szándékú szülőnek és gyámnak nincs szüksége. A modern pedagógia más eszközökkel rendelkezik a jóra való ösztönzés céljából, mint amilyen a gyermek lelki eldurvulására vezető ütlegetés. Éppen ezért a régi Büntetőtörvénykönyv által biztosított mentességet 1948-ban törvényhozás útján megszüntették. A törvény miniszteri indoklása szerint „a Büntetőtörvénykönyv 313.

¹ Ld. A családjogi törvény magyarázata. Bp. 1971. II. 888—889.

§-a, amely a házi fegyelem gyakorlására jogosult által ennek körében elkövetett könnyű testi sértés vétsége számára büntetlenséget biztosít, azok közé a jogszabályok közé tartozik, amelyek demokratikus jogrendben nem tarthatók fenn.”

A régi és a mostani jog között tehát az az alapvető különbség, hogy amíg a régi Büntetőtörvénykönyv kifejezetten kivette a büntetés alól a „házi fegyelmi jog” gyakorlása közben elkövetett könnyű testi sértést, mai jogrendszerünk ilyen törvényes büntetlenséget nem ismer.

Társadalmi veszélyességet kizáró ok — becsületsértés

Kérdés azonban: *elvárhatjuk-e minden szülőtől, hogy a megfelelő pedagógiai módszerek alkalmazásával, a testi fenytés teljes mellőzésével nevelje gyermekeit.*

A Családjogi törvény hivatalos magyarázata szerint „a modern pedagógiai elvek következetes és egyértelmű alkalmazása ma még általában nem várható el. Ilyen körülmények között *célszerű a „fenytő jog” indokolt és ésszerű gyakorlását — bizonyos feltételek mellett — a cselekmény társadalmi veszélyességét kizáró okként felfogni.*”²

Ezt a rendkívül fontos kérdést vizsgáljuk meg kissé közelebbről KÁDÁR Miklós egyetemi tanár büntetőjogi tankönyve alapján. Jelenlegi jogrendünk szerint „a büntetőtörvény feladatának — többek között — azt tekinti, hogy védelmet biztosítson a társadalomra veszélyes cselekményekkel szemben.” Társadalomra veszélyes cselekmény minden olyan tevékenység vagy mulasztás, amely a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait veszélyezteti. „Előfordulhat, hogy valamely bűncselekmény megvalósítani látszik valamely bűncselekmény törvényi tényállását, mégsem veszélyes a társadalomra. Csak látszólagos jogellenessége miatt nem von maga után büntetőjogi következményt, mert ami nem veszélyes a társadalomra, nem lehet bűncselekmény. Vannak ugyanis olyan körülmények, amelyek során megvalósított magatartás — bár az anyagi jogba ütközni látszik — mégsem vonhat maga után büntetőjogi rosszallást, mert a cselekmény nem veszélyes a társadalomra, sőt a legtöbb esetben egyenesen hasznos. Az ilyen cselekmény jogellenessége is kizárt.” A büntetőjogi jogtudomány hét olyan körülményt tart számon, amelyek a társadalomra veszélyességet és egyúttal a jogellenességet kizárhatják. A hét körülmény között szerepel a jogos védelem, a végszükség és „a fenytő jog gyakorlása” is. A Büntetőtörvénykönyv e hét ok közül csak a jogos védelmet és a végszükséget határozza meg, míg a többi kizáró okok kifejtését és meghatározását a büntetőjogi elméletre és a gyakorlati igazságszolgáltatásra bizza. A felmérülő esetben a bíróságnak azt kell vizsgálnia és megállapítania, hogy „a cselekmény társadalomra veszélyessége és jogellenessége, valamint a cselekmény egyéb (tárgyi és alanyi) sajátosságai fennforognak-e, mert ellenkező esetben bűncselekményről nem beszélhetünk”.

A cselekmény, a magatartás társadalomra veszélyessége minden bűncselekmény tárgyi sajátossága, amely ha hiányzik, akkor a látszólag büntetőjogi normába ütköző magatartás nem bűncselekmény. P. o. az orvos amputálja a beteg karját. A magatartás a beteg testi sérülését eredményezi. (A törvény bűncselekménynek nyilvánítja a testi sértést.) Minthogy azonban az orvos magatartása életet mentett, magatartása (cselekménye) nem volt veszélyes a társadalomra. (A „sértett beleegyezése” is kizáró ok).

A büntetőjogi elmélet és az igazságügyi gyakorlat szerint „fenytő jog”-gal rendelkezik a szülő gyermekével, a gyám gyámoltjával, a közép- és általános iskolai tanár tanítványaival szemben. A szülő és a gyám fenytőjoga a sérülést nem okozó testi fenytésen, a közép- és általános iskolai tanára a szóbeli vagy írásbeli dorgáláson túl nem terjedhet. Ezek szerint tehát a fenytő jog gyakorlása csupán az egyébként becsületsértésként minősülő cselekményeket teheti jogszerűvé. Ez közelebbről azt jelenti, hogy ha a szülő engedetlen, tiszteletlen gyermekének ad egy pofont — ami

² Kádár—Kálmán: A büntetőjog általános tanai. Bp. 1966. 339.

egyébként tetteles becsületsértésnek számít —, ezt a testi fenyítést a 18 éven aluli gyermek köteles elviselni.

Fenyítőjog gyakorlásáról azonban az ismertetett viszonylatokban és határokon belül is csak akkor beszélhetünk, ha a) *fenyítésre kellő ok forgott fenn* és b) *az alkalmazott fenyítés, az eset körülményeire való tekintettel, összhangban volt a pedagógia tanításával. A megfelelő ok nélkül történő fenyítés vagy a fenyítés helytelen módja káros a nevelés szempontjából és ezért veszélyes a társadalomra.* Ezért hangsúlyozzák a Családjogi törvény hivatalos magyarozói is, hogy „ha a szülő magatartásának büntetőjogi értékelését általában ki is zárjuk, a testi fenyítés egyéb jogkövetkezményei csak akkor nem állanak be, ha a fenyítés a kiskorú testi, szellemi és erkölcsi fejlődését semmilyen formában nem veszélyeztette”.

Ifjúság elleni büntett — testi sértés

Ezek után vizsgáljuk meg a szülő által gyermeke sérelmére elkövetett leggyakoribb bűncselekmények: az ifjúság elleni büntett és a testi sértés kérdését.

A Büntetőtörvénykönyv szerint „a kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles az a személy, aki a kiskorú testi, szellemi vagy erkölcsi fejlődését *súlyosan veszélyezteti*, három évig terjedhető szabadságvesztéssel büntetendő.”

A Büntetőtörvénykönyv hivatalos kommentárjában azt olvassuk, hogy ifjúság elleni büntettet csak kiskorú, vagyis olyan személy ellen lehet elkövetni, aki 18, életévét még nem töltötte be és házasságkötés folytán sem vált nagykorúvá. Az alsó korhatárt illetően, *a testi fejlődés súlyos veszélyeztetése* már az újszülött, ill. csecsemő vonatkozásában is megtörténhet. Az, hogy a súlyos veszély bekövetkezett-e, csupán a kiskorú személyiségére irányuló konkrét vizsgálódás útján dönthető el. Így pl. a durva bántalmazás, illetőleg a feltűnően durva egyéb fenyítés, különösen ha a nevelő szigor elfogadható mértékének túllépésére ismételtlen is sor kerül, a kiskorú fejlődését igen gyakran súlyosan veszélyezteti. Az is előfordulhat, hogy pl. a gyermekét máskülönben helyesen nevelő és megfelelően gondozó szülő által adott esetben kifejtett, esetleg akár egy-két napos gyógytartamú sérülést is okozó fenyítés a gyermekekben semmi pszichés traumát nem vált ki, fejlődését károsodással nem fenyegeti, következésképpen *a tettes terhére a körülményektől függően legfeljebb csupán a könnyű testi sértés vétsége állapítható meg.*

A Legfelsőbb Bíróság olyan esettel kapcsolatban, amikor a nevelő szülők 9 éven aluli nevelt gyermeküket „többször vesszővel és ostorral úgy megverték, hogy azzal a nevelő szigor szükségessé mértékét messze túllépték s ezáltal a sértett nevelésére és gondozására vonatkozó kötelességüket akként szegték meg, hogy az a gyermek testi és szellemi fejlődését súlyosan veszélyeztette,” úgy döntött, hogy az *elsőfokú bíróság törvényszerűen állapította meg a nevelő szülők bűnöségét ifjúság elleni büntettben.*

Egy másik ügyben, amellyel a Legfelsőbb Bíróságnak is foglalkoznia kellett, a tényállás röviden a következő volt. Az anya egyedül volt három kis gyermekével otthon. A két kisebbik (3 hónapos ikrek) két nappal előbb diftéria oltást kapott és nem érezték jól magukat. A gyermekek szünet nélkül sírtak és az anya ideges lett. Felkapta a fürdőkádából az egyik, 3 éves gyermekét és belevágta a gyermekágyba. A gyermek még jobban ordított, az anya még idegesebb lett és a gyermeket még kétszer egymás után nagy erővel újból belevágta az ágyba úgy, hogy a fejét az ágy összecsukható részénél levő pántba beleütötte. A gyermek két ízben elvesztette eszméletét. A második eset után nyomban kórházba szállították. Az életveszélyt agyvízcsapolással elhárították. A későbbi röntgenvizsgálat és sebészeti konzilium megállapította, hogy bal oldalt a fali tájékon súlyos koponyatörés van, amelyhez a halánték területén körülírt csontkitörés és kífokú benyomódás is társul. A gyermek életét csak a gyors orvosi beavatkozás mentette meg. A Legfelsőbb Bíróság úgy döntött, hogy az eljáró bíróságok törvénysértéssel minősítették a terhelt cselekményét ifjúság elleni büntettnek. A Legfelsőbb Bíróság irányításul rámutatott az alábbiakra. A tényállás szerint a vádlott anya gyermekeinek gondozását,

ápolását nem hanyagolta el olyan mértékben, hogy azoknak testi vagy szellemi fejlődését súlyosan veszélyeztette volna. Ilyen adat hiányában és ez okból, az anya terhére az ifjúság elleni büntett nem állapítható meg. Az állandó bírói gyakorlat szerint az ifjúság elleni büntett megállapításának akkor is helye lehet ugyan, ha a vádlottnak a gondozása alatt élő gyermekkel szemben tanúsított *egész magatartása* megvalósítja az ifjúság elleni büntettet s *egész magatartásának egyik mozzanataként* követ el más büntettet, pl. könnyű testi sértést. Ilyenkor a cselekményt ifjúság elleni büntettnek kell minősíteni s a könnyű testi sértés miatt külön büntetésnek nincs helye. A könnyű testi sértés mint kisebb súlyú cselekmény beleolvad az ifjúság elleni büntettbe, mint nagyobb súlyú bűncselekménybe. Ha azonban a szülő *egész magatartása* nem valósítja meg az ifjúság elleni büntettet, úgy a terhére rótt *egyetlen cselekményt*, amellyel a gyermeknek testi sértést okoz, *a megállapított tényálláshoz képest a testi épséget vagy az egészséget sértő vagy veszélyeztető bűntettként kell elbírálni*, de ez nem minősülhet pusztán a szülői és a gyermeki kapcsolat miatt ifjúság elleni büntettnek.

A most előadottakból láthatjuk egyrészt azt, hogy ha a szülői felügyelet tartalmát kitevő törvényes köteleességek állami erőszakkal közvetlen nem kényszeríthetők is ki, azoknak elhanyagolása s a gyermek testi fejlődését súlyosan veszélyeztető magatartás esetén az állam — a szülői felügyelet esetleges megszüntetésén kívül — *büntetőjogiul is hatékonyan védi a gyermeket*; másrészt azt, hogy a nevelői szigor szükséges, elfogadható mértékének hol vannak a határai.

Nemzetközi jogi vonatkozások

A szülői felügyeletnek és a fenyítéshez való jognak a kérdése minden államot és országot egyaránt érdekel. Az erre vonatkozó anyag áttanulmányozása után a következőket tartjuk érdemesnek kiemelni.

A szovjet jogi gondolkodás szerint a testi fenyítés a legdurvább és legkifogásolhatóbb ellenszer. A Szovjetunióban a testi fenyítéssel szemben való ellenérzést a progresszív nevelésbe vetett hit inspirálta, de talán nem kevésbé a Forradalom előtti Oroszországra való szörnyű emlékezés, amikor a testi fenyítés a leggyakoribb eszköz volt a falusi családoknál és ahol az apa szabadnak érezhette magát arra, hogy megverje nemcsak 8 éves, hanem 18 éves gyermekét is. És ha képtelen volt arra, hogy feladatát saját maga végezze el, megfelelő támogatásért a falusi hatóságokhoz fordulhatott. A testi fenyítést közvetlenül a forradalom után eltörölték. Jóllehet a gyermekverés, éppúgy, mint a feleségverés nem volt egyszerre, gyökerestől kiirtható, *a gyermek testi sérthetatlensége a szovjet nevelés és a szülői magatartás alapelve lett*. És ha a tanítók vagy a szülők esetleg megfeledeztek volna erről, a szovjet gyermekek nem: *ők nagyon jól tudták, hogy nem szabad hozzájuk nyúlni*. Ez az alapmagatartás valamennyire megváltozott az 1930-as évek közepén, amikor egy bizonyos tekintetben keményebb doktrína merült fel. Az új doktrína azonban sokkal inkább tapogatózó, kísérleti jellegű volt, mint határozott, a fennálló törvény megváltoztatására nem is került sor. Mégis, bizonyos változás következett be. A hangsúly most már nem a gyermekek testi sérthetatlenségén volt, hanem a velük való rossz bánásmódon. Nem a szigorú dogmán, hanem a célszerű szükségességen. Modern szovjet jogászok nem tagadják a fenyítés jogát, de kifejezetten nem is ismerik azt el. *Azt hangsúlyozzák, hogy a szülőknek céljukat meggyőzéssel vagy más, nem testi eszközökkel kell elérniük, és ha ez nem sikerülne, azt tanácsolják a szülőknek, hogy kérjenek hivatalos támogatást*. A Szovjetunió és a Szövetségi Köztársaságok házasságról és családról szóló törvényhozásának alapjairól rendelkező törvény kimondja, hogy „a szülőket vagy egyiküket meg lehet fosztani a szülői jogoktól, ha nem teljesítik a gyermekek nevelésére vonatkozó kötelezéseiket vagy *visszaélnék a szülői jogokkal, kegyetlenül bánanak a gyermekekkel*.” A törvény a „szülői jogokkal való visszaélésről”, „kegyetlen bánásmódról”

beszél, de nem mondja meg kifejezetten, hogy a fenyítés ésszerű mértéke nem jelent visszaélést.

A *Német Demokratikus Köztársaság* 1965-ös családjogi törvénykönyve a fenyítő jogot éppúgy nem ismeri, mint a szovjet jog. De olyan rendelkezéseket tartalmaz, amelyek a modern szovjet jogászok előbb ismertetett álláspontjának felel meg a hivatalos támogatás kérését illetően. „A gyermekek nevelésénél felmerülő nehézségek esetén a szülők bizalommal fordulhatnak az iskolai oktatást megelőző nevelési intézményekhez, és az egészségügyi s népjóléti szervekhez, az iskolához, a szülői munkaközösséghez, az ifjúságvédelmi szervekhez, a társadalmi szervezetekhez és a kollektívához, vagy a házassági és családi tanácsadó szervekhez, s ezek segítségét és támogatását vehetik igénybe.”

Lengyelországban egy 1946-os törvény feljogosította a szülőket arra, hogy gyermekeiket „a nevelésükhöz szükséges mértékig” fenyítsék, anélkül tehát, hogy testi vagy erkölcsi kárt okoznának nekik. Az 1964-es Családjogi Törvénykönyv hallgat erről, úgyhogy a pontos állapot nem világos. Mégis, a jelenleg hatályban levő törvénykönyv is megengedi azt a következtetést, hogy a testi fenyítésnek ésszerű mértékét eltűrik, ha másért nem, azért, mert a lengyel gyermeknek fennáll a szüleivel szemben való engedelmissége, olyan kötelezettsége, amely az állam által egyetlen fórumon sem kényszeríthető ki.

A nyugati jogrendszerekben a szülőnek a fenyítéshez való jogát általában elismerik. Az angol—amerikai jog természetesnek veszi ezt, ugyanakkor néhány európai kódex sokkal egyértelműbben, világosan utal rá. A svájci büntető kódex a szülők részére biztosítja a fenyítés jogát gyermekeik felett fegyelmi célból. Az ausztriai büntető kódex úgy rendelkezik, hogy az apa nem alkalmazhat „túlzott vagy az egészségre káros fenyítést”. A spanyol jog kizárólag könnyű testi fenyítésre ad felhatalmazást. A nyugatnémet jog arra hatalmazza fel a szülőket, hogy „kellő rendszabályokat” foganatosítsanak. Ugyanígy intézkedik a svéd törvény is. (A szülőkről szóló svéd törvény megengedi a szülőknak, hogy olyan rendszabályokat foganatosítsanak, amelyek „a körülményeknek megfelelnek.”) Korábban a svéd törvény kifejezetten utalt a fenyítés jogára, de a mostani ezt mellőzi. A francia jog e tekintetben hallgat, de nem lehet kétség aziránt, hogy a fenyítési jog közvetve benne van a törvényben, amely előírja, hogy a gyermek szüleinek hatalma alatt marad a szülői hatalom alól való feloldásáig vagy nagykorúságáig.

Ha a jogi helyzetet egészében véve nézzük, a modern törekvés egyre inkább az, hogy korlátozza a fenyítő jogot, a testi fenyítés eszközeit és terjedelmét. Világszerte egyöntetű a felfogás a tekintetben, hogy az olyan testi fenyítést, amelyet a szenvedély kielégítésére vagy dühös állapotban követtek el a szülők, vagy ha az túlterjedt a gyermek normális tűrőképességén, vagy olyan eszközzel követték el, amely teljesen alkalmatlan az elérendő cél szempontjából, minden esetben úgy tekintik mint túllépést, azzal a további következménnyel, hogy a szülőt a szülői jogoktól esetleg meg is fosztják, sőt büntetőjogilag is felelősségre vonják.

Összefoglalásunk adatai és tanulságai felhatalmaznak arra, hogy cikkünket a következő sorokkal zárjuk:

Ahogy a büntetőjog területén előbb a testcsonkító büntetések, majd általában a testi büntetések rendre eltűntek, úgy reméljük, hogy a fenyítő jog területén a testi fenyítéseket egyre inkább a szeretetből származó nevelő eszközök és a példamutató életmód, a merev jogi szabályokat az erkölcsi normák, a kényszerből való engedelmisséget a belső meggyőződésen alapuló önkéntes követés váltja fel.

HARSÁNYI GYÖRGY